

ОСОБЛИВОСТІ ГНІЗДУВАННЯ БОРИВІТРА ЗВИЧАЙНОГО (*Falco tinnunculus* L.) В УМОВАХ БІЛОГРУДІВСЬКОГО ЛІСУ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ

Л. М. Місрюкова

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини,
м. Умань, Україна

Боривітер звичайний (*Falco tinnunculus* L.) належить до звичайних гніздових птахів Уманського р-ну Черкаської обл., але відомості про його екологію в цьому районі наведені лише у публікації М. Ф. Коваля (1991).

Наші дослідження за гніздовою екологією боривітра звичайного проведені в 2008 р. Під спостереженням була одна пара цього виду, що гніздилася неподалік від с. Дмитрушок Уманського р-ну. Дані про живлення боривітра зібрано шляхом аналізу вмісту погадок.

Гніздо було розташоване в насадженнях уздовж автотраси Оdesa — Київ у приміській зоні м. Умані на краю Білогрудівського лісу загальною площею 192 га.

Основу деревостану цього лісового масиву складають дуб звичайний і граб, вік яких 60–80 років. Досить часто трапляються вікові дерева, переважно дуб. У ярусі дерев зростають також черешня лісова, груша дика, клен гостролистий, липа серцелиста, ясен, береза бородавчаста. У підліску зростають черешня лісова, крушина, свидина криваво-червона, бруслина бородавчаста, глід, бузина чорна, ліщина лісова, терен. На більшій частині площі лісового масиву підлісок розріджений, слабко розвинений. У трав'яному покриві переважають осоки кореневищна і опушена, куцоніжка лісова, проліска дволиста, ряст, медунка темна, пшінка, зірочник лісовий та ін.

Гніздо боривітра було розташоване у густій кроні плоду на висоті 4,5 м від землі. Птахи зайняли торішнє напівзруйноване, майже без даху, гніздо сороки (*Pica pica* (L.)). Лоток гнізда — діаметром 21 см, глибиною 6 см.

Займаючи гніздо, боривітри поводитися досить агресивно по відношенню до інших птахів, зокрема до сойок (*Garrulus glandarius* (L.)) і сорок, які гніздилися неподалік.

Вперше пару боривітрів на гніздовій території ми спостерігали 20 квітня. Під час шлюбних ігор птахи з криком стрімко літали один за одним біля гнізда, часом роблячи складні повороти.

Відомо, що спарювання відбувається на краю гнізда або на дереві біля нього, під час якого самка часто голосно верещить (Благосклонов, 1957). До появи кладки самка тривалий час сидить на гнізді, а самець її годує. Іноді він сідає на порожнє гніздо замість самки.

За нашими спостереженнями, у 2008 р. кладку боривітри відклали з 22 по 29 квітня. У повній кладці було 5 яєць. Проміжок часу між відкладаннями чергових яєць складав 24–48 годин.

Насиджування кладки тривало 30 днів, пташенята вилупилися 28 травня. У літературі є дані про насиджування протягом 28 днів (Коваль, 1991). Згаданий автор зазначає, що під час насиджування самець годує самку в гнізді 2–4 рази на день. При цьому він приносить їй ящірок, мишоподібних гризунів, дрібних птахів, жаб.

Відповідно до наших спостережень, самка з'їдала принесену їжу неподалік від гнізда. Доки самка їсть, самець насиджує кладку, приблизно протягом 20–30 хвилин.

Після вилуплення пташенят протягом перших 10 днів самка ночувала у гнізді, обігрівала їх, захищала від ворогів і негоди.

У гнізді пташенята знаходяться 30–35 днів (Зубаровський, 1977). У парі птахів, за якими ми проводили спостереження, дорослі боривітри з 27 червня до 2 липня після вильоту годували пташенят на гніздовій території і вчили добувати корм самостійно.

Осінній проліт починається із середини серпня, масовий — з середини вересня. Боривітри летять найчастіше парами, які пізніше об'єднуються у зграї.

Нижче наведено дані наших спостережень за живленням боривітра (табл.).

Зібрані нами погадки боривітрів склалися головним чином із шерсті та кісток мишоподібних гризунів, пир'я та дрібних кісток птахів, хітинових покривів жуків. Середні розміри погадок 35 x 10 мм.

Таблиця

Живлення борівітра звичайного (*Falco tinnunculus* L.) в Уманському р-ні

Компонент	Кількість, особин	Частка виявлення у погадках, %
<i>Sorex araneus</i> L.	1	3,3
<i>Spermophilus pygmaeus</i> Pall.	1	3,3
<i>Mus musculus</i> L.	2	6,6
<i>Apodemus agrarius</i> Pall.	5	16,8
<i>Microtus arvalis</i> Pall.	5	16,8
<i>Passer domesticus</i> (L.)	1	3,3
<i>Lacerta agilis</i> (L.)	3	10,0
Coleoptera	6	20,0
Acrididae	2	6,6
Лялечки комах	1	3,3
Інші безхребетні	3	9,0
Разом	30	100

У цілому можна зробити висновок, що в Уманському р-ні борівітер звичайний за характером живлення виключно корисний вид і заслуговує охорони та приваблювання.

Література

Благосклонов К. Н. Охрана и привлечение полезных птиц. — М., 1957. — 210 с.
 Зубаровський В. М. Хижі птахи. — К.: Наук. думка, 1977. — 332 с. (Фауна України. Птахи; Т. 5. Вип. 2).
 Коваль Н. Ф. Птицы в экосистемах Лесостеповой полосы Европейской части СССР. — Киев: УСХА, 1991. — 188 с.

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ
 ФОРМЫ ЯИЦ ПТИЦ ОТРЯДА СОКОЛООБРАЗНЫЕ
 (Falconiformes)**

И. С. Митяй¹, В. И. Стригунов²

¹ Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко,
 г. Киев, Украина

² Криворожский государственный педагогический университет,
 г. Кривой Рог, Украина

В настоящее время соколообразные являются одной из наиболее исследованных групп птиц. За ними сохраняется первенство и в оологических коллекциях мира. Наряду с этим, изученность яиц этих аристократов неба страдает множеством недостатков, характерных в целом для всей оологии. Последние можно свести к следующим группам: а) проблема названий и классификации форм яиц; б) проблема выбора параметров для замеров; в) проблема количественного описания. Что касается первой проблемы, то в литературных источниках, кроме общего описания форм яиц (Schonwetter, 1960; Gotman, Jablonski, 1972; Makatsch, 1976), есть работы, конкретно касающиеся только яиц хищных птиц (Зубаровський, 1977; Климов, 2003; Ильях, 2008). Анализ упомянутых работ показал: а) значительное несоответствие названий форм яиц с фигурами, на основании которых эти названия были предложены; б) схемы снятия промеров со скорлупы яйца имеют произвольный характер; в) количественное описание с использованием индексов ведется несистемно, с повторением одних и тех же индексов с разными названиями и формулами расчета. Кроме этого, нам не известны работы, в которых бы характеристика яиц велась комплексно. Преодолению перечисленных недостатков посвящено это сообщение.

Сбор материала (первичные измерения и фотографирование) осуществляли в полевых условиях и зоомузеях. Кроме этого, использовали фотокаталоги разных авторов. В ходе работы было исследовано 1 тыс. 561 яйцо из более 1000 кладок 51 вида птиц.